

Hvem taler barnas sak?

Håkon E. Coucheron Fredhammer
psykolog

Når økonomien er stram og gode råd dyre, er man helt avhengig av politikere som taler barnas sak og ser verdien av gode oppvekstvilkår. Det er verdt å huske i et valgår.

Alle barn, uavhengig av hvem de er, og hvor de bor, skal sikres likeverdige oppvekstvilkår. Dette er forankret i folkehelseloven, og noe Norge har forpliktet seg til gjennom FNs barnekonvensjon. Kommunene har blant annet ansvar for barnehager, grunnskoler, barnevern, helsetjenester og kulturtilbud. Her får man virkelig valuta for pengene! Og det er nettopp her problemet ligger for mange kommuner: penger, eller rettere sagt mangel på dem.

Politisk vilje

Selv om alle kommuner er pålagt å skape gode oppvekstvilkår for innbyggerne sine, er det utrolig store forskjeller når det gjelder økonomiske rammevilkår og politisk vilje til å gjøre det.

Er det for eksempel greit at noen kommuner for hver tusende innbygger har hele 21 årsverk som tilbyr helsetjenester til barn, mens andre ikke har noen?

Eller at noen kommuner overholder fristen for alle innsendte bekymringsmeldinger til barneverntjenesten, mens andre ikke rekker over halvparten engang?

Hvor store forskjeller kan vi leve med?

Lokalt selvstyre står sterkt. Vi gir kommunene tillit til å forvalte store summer hvert år. Kommunesektorens samlede inntekter utgjør cirka 20 % av bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge, og består hovedsakelig av rammetilskudd fra staten og skatteinntekter fra innbyggerne. Om lag 70 % er frie midler som kommunene disponerer slik de vil for å løse sine oppgaver.

Nye stemmer

Nye stemmer er Psykologtidsskriftets spalte for ikke-spesialister som tør å mene noe. Håkon E. Coucheron Fredhammer er spaltist i augustutgaven. Kommende bidragsytere er Helén Ingrid Andreassen, Raymond B. Stangenes, Sidsel Fjelltun, Usman Chaudhry og Runa Kongsvik.

Les tidligere publiserte innlegg.

Prioriteringer

De siste tiårene har kommunene fått flere og mer omfattende oppgaver. Politikerne må fordele penger så godt det lar seg gjøre: Er det viktigst å bygge opp barneverntjenesten eller øke antall sykehjems plasser? Trengs flere saksbehandlere til teknisk etat, eller bør kommunen ansette en psykolog?

Få organisasjoner har like sammensatte oppgaver som kommunene.

Ofte ryker ikke-lovpålagte tjenester først, ikke sjelden de som jobber forebyggende og helsefremmende

Dilemmaene er mange når prioriteringer skal vektes opp mot hverandre. Når økonomien er stram og gode råd dyre, er man helt avhengige av politikere som taler barnas sak og ser verdien av gode oppvekstvilkår.

Dyrtiden rammer også kommuner. I rådhusets ganger er det få ord som skaper like mye frykt som «nedbemanning» og «ROBEK» (sistnevnte er en beryktet liste for kommuner i økonomisk ubalanse). Når sparekontoen er tømt, er nedbemanning en av få måter for å få kommuneskuta på rett kjøll igjen. Ofte ryker ikke-lovpålagte tjenester først, ikke sjelden de som jobber forebyggende og helsefremmende. Kutt i skoler og kulturtilbud er nærmest hverdagskost. Konsekvensene av disse kuttene er ikke nødvendigvis merkbare med en gang. Men de kan bli enorme på sikt, og føre til en ond sirkel der brannslukking ender opp med å bli normalen.

God butikk

Fra et økonomisk perspektiv vet vi at satsing på oppvekstvilkår er god butikk for kommunene. Det er samtidig et møysommelig arbeid som forutsetter systematikk og tålmodighet, og målbare resultater trenger tid til å vokse fram. Det kan være utfordrende å få gehør for langsiktige prosjekter i et politisk system der de folkevalgte trenger kortsiktig oppslutning for å beholde posisjonen. Barnevernsreformen har riktignok gitt kommunene større insentiver for tidlig innsats, blant annet gjennom å øke finansieringsansvaret for fosterhjemsplasseringer. Men for kommuner som allerede er i bakevja, er dette en krevende snuoperasjon.

Ofte ryker ikke-lovpålagte tjenester først, ikke sjelden de som jobber forebyggende og helsefremmende

Kommunenes inntekter og utgifter er sprikende, og blant annet knyttet til demografiske og geografiske forhold. Fattige kommuner preges typisk av en aldrende befolkning, fraflytting, lavt utdanningsnivå, spredt bebyggelse, og alt annet enn et yrende næringsliv. I denne kategorien finner vi mange små distriktskommuner som lever fra hånd til munn, og som har vansker med å levere helt grunnleggende tjenester til befolkningen.

På den andre siden nyter rike kommuner godt av høye skatteinntekter, lavere brutto driftsutgifter per innbygger og en friskere befolkning med mindre pleiebehov. Mange kommuner får også høye inntekter fra vannkraft, havbruksfond og eiendomsskatt på kraft- og petroleumsanlegg. På denne måten forsterker forskjeller mellom kommuner også sosial ulikhet mellom folk.

Økende forskjeller

Misforstå meg rett, kommunene trenger ikke å tilby helt identiske oppvekstvilkår, men de bør være noenlunde likeverdige. Prioriterer kommunen din å utvide brannstasjonen istedenfor å pusse opp skolen, er det OK. Og er kommunen din så heldig at en eller annen riking skatter dit (før vedkommende flyttet til Sveits), er det helt legitimt å ha en finere fotballhall enn naboen. Problemet oppstår når minstenivået blir for lavt.

Regjeringen må gjøre noe med de økende forskjellene i Kommune-Norge. Her er mulige løsninger:

- Opprette statlige arbeidsplasser i kommunene. Viktige tjenester som barnevern, helsesykepleier og kommunepsykolog bør ikke være prisgitt lokal politisk vilje og sårbare kommuneøkonomier, men være finansiert av en større og mer forutsigbar aktør.
- Øremerke en større andel av pengene. Gjør man det, er det garantert at pengene går dit de skal. Kommunepsykologsatsingen er et godt eksempel på problemet: Når et tidligere øremerket tilskudd inngår i frie midler, tenderer kommunene å bruke penger på andre ting.
- Slå sammen flere kommuner, eventuelt tilrettelegge for mer interkommunalt samarbeid og større fagmiljøer. I teorien er det meningen at en kommune med 2000 innbyggere leverer like omfattende og spesialiserte tjenester som en kommune med 50 000. Dette vet vi ikke er mulig i praksis.
- Det eksisterer allerede et system for inntekts- og utgiftsutjevning mellom kommunene. Ufrivillige kostnadsforskjeller utjevnes fullt ut, mens skatteinntekter utjevnes delvis. Sistnevnte sats bør økes, slik at alle kommuner når landssnittet for inntekter.
- Kreve at kommuner har mer forpliktende og langsiktige planverk knyttet til oppvekstvilkår. Her er det viktig med konkrete mål og mulighet for evaluering.

Hva kan vi gjøre her og nå?

Vi som innbyggere har også et ansvar for å bruke stemmeseddelen klokt. Kommunevalget 2023 går snart av stabelen, og vi må stemme frem politikere som ser verdien av å investere i barna. Styrking av oppvekstvilkår må ses i et livsløpsperspektiv, og ikke kun frem til neste valgperiode.

Godt valg!

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter.